

BIJ DIE VAN 'T AMBACHTSTRATJE IN VEURNE. HET BARGOENS IN EEN ACHTERBUURT VAN EEN WEST-VLAAMS PROVINCIESTADJE

Paul Van Hauwermeiren

In het West-Vlaamse Veurne is er een achterbuurt waar de bewoners in de eerste helft van de twintigste eeuw een eigen Bargoens dialect hebben gesproken. Het is pas opgetekend, toen het vrijwel uitgestorven was. De eerste die er de aandacht op vestigde was Cesar Denorme. Hij was een priester die lange jaren geregeld publiceerde in *Biekorf*, een tijdschrift dat werd opgericht door Guido Gezelle. Uitgerekend Denormes laatste bijdrage in *Biekorf* ging over het 'Bargoens te Veurne' (Denorme, 1970). Hij poneert daarin dat het Bargoens in het Veurnse Ambachtstraatje is binnengebracht door de Nieuwmarkters uit Roeselare, die er goedkoop logies vonden. Cesar Denorme heeft in zijn artikel een lijstje opgenomen van 55 Bargoense woorden. Dat lijstje heeft hij opgesteld aan de hand van Hendrik De Seyn-Verhoughstraete *Het Bargoens van Roeselare* uit 1890. Hij heeft er de woorden uit overgenomen die ook in de Veurnse volkstaal werden gebruikt. Naderhand heeft hij het lijstje nog aangevuld met enkele woorden die niet bij De Seyn-Verhoughstraete voorkomen.

56

In de jaren tachtig brachten ook Willy Verminck en Jeannette Roelants elk een lijstje van Bargoense woorden uit. In 1980 deelde Willy Verminck op de Anno 2000-feesten in Veurne een stencil uit met 38 Bargoense woorden en uitdrukkingen. Het lijstje droeg de wat overtrokken titel 'Miniwoordenboek van het Bargoens'. Willy Verminck behoorde tot een bekende familie van visverkopers en leurders uit het Ambachtstraatje. Hij was zowat de laatste typische bewoner van het straatje. Een derde woordenlijstje is als bijlage opgenomen in *De Verworpenen van Veurne*, een ego-document, waarin Jeannette Roelants het verhaal doet van haar kinder- en jongemeisjesjaren in het aparte milieu van 't Ambachtstraatje.

Bargoens van 't Ambachtstraatje

Ik heb de drie woordenlijstjes samengevoegd tot de hier volgende lijst van 132 Bargoense woorden. In een afzonderlijk lijstje volgen de 'uitdrukkingen', eigenlijk losse zinnen uit J. Roelants *De Verworpenen van Veurne*.

Bargoense woorden uit de lijstjes van Denorme, Verminck en Roelants.

<i>ankere, ankre</i>	andere
<i>avooi</i>	weg
<i>bal</i>	geldstuk
<i>balten</i>	schijten
<i>batteren</i>	vechten, slaan
<i>befazelen</i>	bedriegen
<i>beit</i>	bezig
<i>beschommelen</i>	betalen
<i>betunen</i>	betalen
<i>bikken</i>	eten
<i>bikken</i>	honger
<i>bing</i>	man, vent
<i>bingsje</i>	jongen
<i>binker</i>	man
<i>binkers</i>	gasten
<i>boeien</i>	ruzie
<i>boeien flikken</i>	vechten
<i>boejen moasen</i>	ruzie maken
<i>boks</i>	gevangenis
<i>bolle</i>	overheid of meerdere in rang
<i>Broegoens</i>	dieventaal
<i>bulst</i>	bed
<i>buus</i>	bedronken
<i>buusbing</i>	dronkaard
<i>buusgeeze</i>	bedronken vrouw
<i>buuskeete, buzkeitte</i>	herberg, café
<i>buuzen</i>	drinken
<i>buz</i>	dronken
<i>cazamatte, kazamatte</i>	gevangenis
<i>crew, crewt</i>	vlees
<i>de bie</i>	weg
<i>de bie flikken</i>	weglopen, weg zijn
<i>dokken, dokkeren</i>	betalen
<i>draaiers</i>	met z'n drieën
<i>drol: den -</i>	niets

<i>drol: voor den -</i>	voor niets, gratis
<i>enkels</i>	alleen
<i>fakkels</i>	ogen
<i>femen</i>	handen, vingers
<i>fikkelare</i>	mes
<i>fimus</i>	gezicht van een man
<i>flappers</i>	oren
<i>flikken</i>	doen, maken
<i>flikken: een vaart -</i>	een poets bakken
<i>flikker</i>	ring
<i>flossen, flosschen</i>	plassen
<i>fuzen</i>	stinken
<i>gekreukeld</i>	gedaan
<i>gesankt</i>	gehuwd
<i>geschaar</i>	gezelschap
<i>geschoor</i>	volk, publiek (zn), mensen
<i>geschoor: 't - dat mol moest</i>	onze voorouders
<i>gevel</i>	neus
<i>geze, geeze, geêze</i>	meisje, vrouw
<i>gibbe, gibe</i>	gezicht, gezicht van een vrouw
<i>gram, mv. grams</i>	kind
<i>grandegen bik</i>	grote honger
<i>grandegen bing</i>	heer, baas
<i>grandig</i>	groot; veel
<i>hoefte, mv. hoeften</i>	boterham
<i>hogerik</i>	boven
<i>kaffer</i>	dwazerik
<i>kafferianus</i>	grote dwazerik
<i>kafferinne</i>	vrouw
<i>kafriander</i>	boer
<i>keete</i>	kast
<i>kegge</i>	neus (lett. gevel)
<i>keitte</i>	huis
<i>kienne, qienes</i>	ja
<i>kleun</i>	slag, slaag
<i>kleunen</i>	slaan

<i>klippe</i>	pint, glas bier
<i>knack, knaks</i>	kwaad
<i>knul</i>	jongen, mens
<i>kriebelen</i>	pennen, schrijven
<i>kriewelment</i>	handtekening
<i>kulten</i>	klederen
<i>lammeren</i>	betalen
<i>leep</i>	doortrapt, behendig
<i>link, lienk</i>	slecht
<i>linkaart</i>	slechterik
<i>lomperiks</i>	voeten
<i>lonkeriks</i>	ogen
<i>lumen, luumen</i>	slapen
<i>maf</i>	dwaas, zot
<i>maffen</i>	slapen
<i>manken</i>	vragen
<i>mazemat</i>	goederen om mee te leuren
<i>mazen, maezen, moasen</i>	hebben, zijn (zitten, liggen), krij- gen
<i>mechels</i>	ik, mij
<i>meelis, meulis</i>	portefeuille
<i>meulnaars</i>	geld
<i>miggelen</i>	lachen
<i>moes</i>	geld
<i>mokke</i>	meisje
<i>mokke: de -</i>	zij
<i>moksje</i>	meisje
<i>mol</i>	dood
<i>oefte</i>	boterham
<i>ofdokken</i>	betalen
<i>ofluumen</i>	afloeren
<i>patriander</i>	leurder
<i>pirelare</i>	muzikant, accordeonist
<i>plakker</i>	vijffrankstuk
<i>ploemp</i>	zwanger
<i>plomp</i>	water

<i>plomp moasen</i>	in verwachting zijn
<i>poen</i>	geld
<i>premen, preemen</i>	stelen
<i>preuvelement</i>	gesprek, taal, wat besproken is
<i>preuvelen</i>	spreken, praten; verstaan
<i>schift de bie</i>	ga weg
<i>schoepen</i>	stelen
<i>schoeper</i>	dief, gauwdief
<i>schof je</i>	pas op
<i>schokt</i>	kost, wat kost dat
<i>schrok</i>	honger
<i>sjoerelen, tjoerelen</i>	afloeren
<i>snaps</i>	jenever, korte drank
<i>spannen</i>	zien, bemerken
<i>spant</i>	kijk!
<i>steun</i>	staan, wachten
<i>teterik</i>	hoofd, kop
<i>tippelen, tipplen</i>	gaan, dansen
<i>tof</i>	lief, mooi, goed
<i>trapperiks</i>	schoenen
<i>travak</i>	werk
<i>travakken</i>	werken
<i>tuuter</i>	trein
<i>vaart</i>	iets, ook: poets
<i>verkels</i>	vier
<i>verknoeien</i>	verstaan, leren
<i>verpassen</i>	verkopen
<i>voart</i>	zaak
<i>waenten, waonten</i>	politie

Het aantal verzamelde woorden is aan de lage kant. Dat komt waarschijnlijk vooral doordat zowel Jeannette Roelants als haar achterneef en leeftijdgenoot heeft moeten putten uit de verre herinneringen. Komt daar nog bij dat Jeannette Roelants vanaf haar tienertijd geen Bargoens meer wilde spreken. In de *Verworpenen van Veurne* zegt ze daarover: 'Op school ging alles zijn gewone gang. Ik deed mijn best en sprak zoveel mogelijk ABN. Dan zouden ze later niet meer horen dat ik van het Ambachtstraatje was. Sprak grootmoe-

der Bargoens, dan deed ik alsof ik haar niet begreep' (o.c.,p. 104).

Het Bargoens van 't Ambachtstraatje is relatief jong, het dateert uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Het hoeft dus niet te verwonderen dat nage- noeg al de woorden in de bovenstaande lijst al eerder in een of meer plaat- sen werden opgetekend.

De woordenschat van het Veurense Bargoens telt maar weinig woorden die alleen in 't Ambachtstratje voorkwamen: *beit* bezig, *binker* man, *binkers* gas- ten, *fikkelare* mes, *fimus* gezicht van een man, *een vaart flikken* een poets bakken, *gevel*, *kegge* neus, *kriewelment* handtekening, *kulter* kleren, *lompe- riks* voeten, *patriander* leulder, *pirelare* muzikant, accordeonist.

Negentig procent van de woorden uit het Veurense Bargoens zijn dus ook elders opgetekend. De oudste bronnen van het Bargoens zijn woordenlijsten uit de tweede helft van de zestiende eeuw. Dat is de periode waarin ook de woordenboeken van Kiliaan tot stand kwamen: zijn verklarend woordenboek van het Nederlands uit 1574 en zijn etymologisch woordenboek van het Ne- derlands uit 1599.

De volgende woorden uit het Bargoens van Veurne vinden we terug bij Kili- aan, al dan niet met dezelfde betekenis:

bing man, vent. Kil. *binck* boer

bulst bed. Kil. *bulte* bed

buus, *buz* (be)dronken. Kil. *buys* dronken, het drinken

buuzen drinken. Kil. *buysen* zuipen

dokken, *dokkeren* betalen. Kil. *docken* geven

flossen, *flosschen* plassen. Kil. *fluyse* met kracht vloeien

geze, *geêze* meisje. Kil. *gheese* hoer

kleunen slaan. Kil. *kleunen*, *klonen* stoten

lumen slapen. Kil. *luymeren* slapen

mokke, *moksje* meisje. Kil. *mocke* zeug, *veyl mocke* vuile vrouw

spannen zien, bemerken. Kil. *spannen* aandacht geven aan

Enkele oudere woorden komen ook voor in het Rotwelsch. In deze Duitse dieventaal zijn ze al opgetekend in vorige eeuwen:

femen handen, vingers. Rotw. *fehm* hand (1687)

grandig groot. Rotw. *grandig* (vanaf 1652)

mol dood. Rotw. *moll* (sinds 1510)

noppes neen. Rotw. *noppe* (sinds 1617)

nosteren bidden. Rotw. *nosteren* (sinds 1851)

oefte boterham. Rotw. *hanf*, *oef*, *hoef* brood (1510)

ploemp water. Rotw. *plumpe* bier (1637)

tof goed, mooi. Rotw. *tof* (sinds 1791)

viel stad. Rotw. *vill* (sinds 1547)

De oudste woorden in het Bargoens, ook in dat van Veurne, zijn meestal on- geleed. Het zijn de basiswoorden waarmee het Bargoens nieuwe woorden vormt. In 't Ambachtstratje zijn de volgende samenstellingen opgetekend:

buusbing dronkaard, *buusgeeze* bedronken vrouw, *buuskeete*, *buzkeitte* herberg, café.

Talrijker dan de samenstellingen zijn de afleidingen. Van *kaffer* 'dwazerik' zijn afgeleid: *kafferianus* 'grote dwazerik', *kafferinne* 'vrouw' en *kafriander* boer. Het Bargoens van 't Ambachtstraatje in Veurne had vooral afgeleide substantieven op *-er*, *-erik* en *-ment*: *binker* man, *binkers* gasten, *flappers* oren, *plakker* vijffrankstuk, *schoeper* dief, gauwdief, *tuuter* trein; *hogerik* boven, *lomperiks* voeten, *lonkeriks* ogen, *teterik* hoofd, kop, *trapperiks* schoenen; *kriewelment* handtekening, *preuvelement* gesprek, taal. Alleen in het Bargoens van Veurne kent men de *kafriander* 'boer' en de *patriander* 'leuder', de *fikkelare* 'mes' en de *pirelare* 'muzikant', acordionist: *patriander* is de Veurnse variant van *patjalder*, een afleiding van *patjallen* 'rondtrekken'.

Een twintigtal woorden uit het Bargoens van Veurne zijn ontleend aan het Frans, het Jiddisj of de zigeunertaal.

Ontleningen aan het Frans zijn:

avooi weg <Fr. *voie*

bal geldstuk <Fr. *balle*

batteren vechten, slaan <Fr. *battre*

travak werk. Verbastering van Fr. *travail*

têterik hoofd. Afgeleid van Fr. *tête*

62

Enkele woorden zijn ontleend aan het Jiddisj, een taal die in de middeleeuwen ontstond en een mengsel is van Hoogduits en Hebreeuws, met Romaanse en Slavische elementen:

beschommelen betalen <Jidd. *mesjallem zain* betalen, vergoeden, schadeloos stellen

kaffer dwazerik <Jidd. *kafri* dorpeling, boer

moes geld <Jidd. *moës* munten

poen geld <Jidd. *ponem meilech* beeldenaar (letterlijk: 's konings tronie?)

tippelen gaan, dansen <Jidd. *tippel* jij/zij zal vallen?

tof mooi, lief, goed <Jidd. *tov* goed

Ontleningen aan de zigeunertaal zijn:

bing man, vent <Zig. *béng* duivel

geze meisje, vrouw <Zig. *gaji*, *gedji*, *gegi* boerin

manken vragen <Zig. *mangáv* imperatief máng vragen

mol dood <Zig. *muló* dood

pirelare muzikant, accordeonist. Afleiding van *pieren*, *peren* dansen, spelen <Zig. *pérjas* pret, scherts, vrolijkheid

verpassen verkopen <Zig. *pasj* deel.

Bargoense woorden moeten voor oningewijden onverstaanbaar zijn. Ontleningen aan vreemde talen zijn dat uiteraard. Ook afleidingen van en samenstellingen met vreemde woorden zijn nog onverstaanbaar genoeg. Maar het Bargoens durft ook wel eens een woord uit het Algemeen Nederlands over-

nemen. Dat moet dan eerst onverstaaenbaar worden gemaakt, bijvoorbeeld door de betekenis te veranderen. Je kunt een bekend woord gebruiken in een specifiek Bargoense metaforische betekenis. Het Bargoens van Veurne deed dat met de woorden *fakkels*, *gevel* en *kegge*. *Fakkels* werden 'ogen'; *gevel en kegge* betekenden 'neus'. Een paar afleidingen van Nederlandse woorden werden in het Bargoens van Veurne metonymisch gebruikt: ze noemden een voorwerp naar een eigenschap ervan. Een trein was een *tuuter* en een ring was een *flicker*, oren waren *flappers* en schoenen *trappers*.

Hierboven heb ik aangegeven uit welke soorten woorden de woordenschat van het Veurnse Bargoens is samengesteld. Ik wees op:

- een kern van oude Bargoense basiswoorden;
- afleidingen van en samenstellingen met die oude basiswoorden;
- ontleningen aan vreemde talen;
- woorden uit het Algemeen Nederlands met een specifiek Bargoense betekenis.

In wat hierna volgt sta ik stil bij de vraag waarover in het Bargoens van Veurne zoal gesproken werd. Uit het lijstje van amper 140 opgetekende woorden kunnen we min of meer opmaken waarover die van 't Ambachtstraatje het zoal hadden als ze met elkaar Bargoens spraken. Het ging vrijwel altijd over mensen: over zichzelf: (*mechels*), de toegesprokene of iemand anders (over een man, een vrouw, een meisje, een jongen of een kind). Het ging ook wel eens over mensen, publiek, volk of zelfs de voorouders. De mensen over wie men sprak, waren bekenden uit het eigen milieu (gasten, leurders, muzikanten, dieven, dronkaards en dronken vrouwen) en leden van de geordende maatschappij met wie men te maken had (heren, bazen, politiemensen, boeren en meerderen in rang).

Als iemand ter sprake werd gebracht, was dat vaak met verwijzing naar een zichtbaar lichaamsdeel: *fakkels*, *lonkeriks ogen*, *femen handen*, *vingers*, *fimus gezicht* van een man, *flappers oren*, *gevel*, *kegge neus*; *gibbe gezicht* van een vrouw, *lomperiks voeten*, *teterik hoofd*, kop.

Het valt op dat in 't Ambachtstraatje Bargoens gesproken werd in verband met allerlei menselijke activiteiten, vooral wat men deed om den brode of als vermaak: zien, bemerken; werken, doen, maken; bedriegen, afloeren, stellen, weglopen; betalen verkopen; schrijven, spreken, praten, vragen; drinken, dansen, een poets bakken.

Voor sommige van deze menselijke activiteiten heeft het Bargoens van het Ambachtstraatje in Veurne twee of meer woorden: betalen, *beschommelen*, *betunen*, *dokken*, *dokkeren*, *lammeren*, *afdokken*; slapen, *lumen*, *maffen*; stellen, *premen*, *schoepen*; afloeren, *afluimen*, *sjoerelen*, *tjoerelen*.

Zoals in zowat alle Bargoense dialecten waren de primaire noden vaak onderwerp van gesprek (honger, eten, boterham, vlees; slapen, bed; plassen,

schijten). Er werd blijkbaar ook dikwijls iets gezegd in verband met geld (portefeuille, vijffrankstuk, geldstuk, geld, betalen) over drank en drinken (dronken, dronkaard, bedronken vrouw, herberg, glas bier, korte drank) en over de gevangenis.

Als die van 't Ambachtstratje Bargoens spraken, noemden ze hun geheime groepstaal *Broegoens*. *Broegoens* is een van de vele dialectische varianten van *Bargoens*. De vorm *Broegoens* werd alleen in Veurne gebruikt. Merkwaardig is dat ze in Veurne niet een synoniem van *Bargoens* gebruikten zoals de Nieuwmarktlers in het nabije Roeselare. Die noemden hun *Bargoens Bregade*. Verder weg, in het Oost-Vlaamse Zele zei men '*de Brigade*', in Brussel en Mechelen '*het Bergades*'. In Sint-Niklaas zei men *Bregade* maar ook *Boergoent* is er uit de mond van een Bargoensspreker opgetekend.

'Uitdrukkingen' uit J. Roelants *De Verworpenen van Veurne*.

1. *De mokke maest enkels, zij is alleen*
2. *De geze maest e gram van 'n ankre bing, de vrouw heeft een kind van een ander*
3. *De mokke maest ploemp, zij is zwanger*
4. *Go-je e klippe betunen vo mechels?, ga je een pint betalen voor mij?*
5. *Ken schrok gif e hoeft met crewt, ik heb honger, geef een boterham met vlees*
6. *De bing maest knack op mechels, die man is kwaad op mij*
7. *'k Go nu de bulst, ik ga naar bed*
8. *Je moe ne miggelen met mechels, je moet niet lachen met mij*
9. *De keitte fuzt, 't kot stinkt*
10. *E-net in ze kulten gebald, hij heeft in zijn kleren gescheten*
11. *Je moet niet preuvelen over 't preuelement, niet zeggen waarover wij gesproken hebben*
12. *E net grandige poen in de meulis, hij heeft veel geld in zijn portefeuille*
13. *'k En drol betunt, ik heb niets betaald*
14. *E maest e toffe flikker a ze femen, hij heeft een mooie ring aan zijn vinger*
15. *Er maest grandig geschoor in de keitte, er is veel volk in 't café*
16. *'k En drol verknoeit, ik heb niets verstaan*
17. *Is de mazemat beschommeld, zijn de waren betaald*
18. *E maest in de cazamatte vo 't premen, hij is in de gevangenis wegens stelen*
19. *E net boeien geflikt in de keitte, hij heeft gevochten in het café*
20. *Schift de bie, de waenten maezen do, loop weg, de politie is daar*
21. *Spant no de geze's teterik, kijk naar haar hoofd*
22. *De bing mankt travak, de man vraagt werk*
23. *Ze maezen draaiers, ze zijn met drieën*

24. *De geze e verkels grams*, de vrouw heeft vier kinderen
 25. *Moenk nog lange steun*, moet ik nog lang wachten

De zinnen zijn illustratief voor de communicatieve intenties waarmee die van 't Ambachtstratje Bargoens spraken. Wilden ze met een bepaalde zin vooral informatie verstrekken of wilden ze er informatie mee inwinnen? Of wilden ze zeggen wat anderen moesten doen of laten, of wat ze zelf wilden gaan doen? In de voorbeeldzinnen verstrekt de spreker informatie over zichzelf (zin 5, 7, 13 en 16), over anderen (zin 1, 2, 3, 6, 10, 12, 14, 18, 19, 22, 23, 24) of over de omgeving (9, 15). Hij vraagt of beveelt de toegesprokene iets te doen of te laten (4, 5, 8, 11, 20, 21), hij wil van de toegesprokene vernemen wat hij moet doen (25) of zegt hem wat hij gaat doen (7). In slechts twee zinnen wordt informatie verstrekt of ingewonnen, over zaken, (*de keitte* en *de mazemat*), niet over personen (9, 17).

De vijftientig zinnen zijn ook informatief bronnenmateriaal omdat ze het gebruik in zinsverband illustreren van woorden die typisch zijn voor het zuidelijk Bargoens uit de negentiende en de twintigste eeuw. Kenmerkend voor dat jongere Bargoens uit het zuiden is het gebruik van het substantief *mechels/michels* om te verwijzen naar de spreker. *Mechels* kan volgens het woordenlijstje 'ik' betekenen en 'mij'. Roelants geeft alleen voorbeelden van zinnen waarin *mechels* 'mij' betekent (4, 6, 8).

Een ander kenmerk van het zuidelijk Bargoens uit de negentiende en de twintigste eeuw is het werkwoord *maezen* met de betekenissen: 'hebben' (2, 14) en 'zijn' (1, 3, 6, 15, 18, 20, 23). 'Hebben' is in de zinnen (2, 14) zelfstandig werkwoord ('bezitten'); 'zijn' is zelfstandig werkwoord ('zich bevinden) in de zinnen (15, 18, 20). In (1, 3, 6, 23) fungeert 'zijn' als koppelwerkwoord. In geen van de zinnen is *maezen* hulpwerkwoord.

Sommige Bargoense dialecten hebben enkele Bargoense telwoorden. Boven de Grote rivieren zijn die telwoorden ontleend aan het Jiddisj. De dialecten van het zuidelijk Bargoens hebben hun telwoorden niet ontleend; ze hebben telwoorden uit het Algemeen Nederlands vervormd tot ze onverstaanbaar waren. *Drie* werd bijvoorbeeld in het Bargoens van Veurne *draaiers* (zin 23) en *vier* werd *verkels* (zin 24). De twee Bargoense telwoorden komen ook voor in een paar andere plaatsen beneden de Grote Rivieren. Alleen in Veurne zei men evenwel *verkels*, elders *verkens*.

Het Bargoens heeft maar een klein aantal bijvoeglijke naamwoorden en die weinige Bargoense adjectieven hebben een algemene betekenis. Zoals *ploemp* zwanger (zin 3), *knack* kwaad (6), *tof* mooi (14). Het adjectief dat het vaakst voorkomt, althans in het zuidelijk Bargoens is *grandig*. Het heeft veel betekenissen: groot; voornaam, aanzienlijk, belangrijk, machtig, rijk; fier, mondig, hoogmoedig, grootsprakig; goed, fijn, leuk, mooi, lief, lekker, heet (geil), duur; vet, dik, zwanger. In de voorbeeldzinnen van Jeanette Roelants

betekent *grandig* ‘veel’: *grandige poen* veel geld (12) en *grandig geschoor* veel volk (15). Bij Roelants is *grandig* dus een onbepaald telwoord. Ze bedoelt ermee ‘een grote, maar verder onbepaalde hoeveelheid’. Elders wordt *grandig* ook wel gebruikt als versterkend bijwoord. Het betekent dan ‘heel’ of ‘zeer’.

Het stratje en het stratjesvolk

De naooft van Bargoense woorden in Veurne valt wat tegen. Maar daar staat tegenover dat we, wat Veurne betreft, bijzonder goed geïnformeerd zijn over het milieu waarin Bargoens gesproken werd. Dat milieu was het zogenoemde ‘Ambachtstratje’, een achterbuurt die bestond uit een vijftal steegjes (op de plaats van de huidige Handboogstraat, de Oratoriastraat en de Paviljoenstraat). Over de levenssfeer in die achterbuurt heeft Jos Vandenhove van het Veurns Vormingsinstituut een boekje geschreven dat gebaseerd is op verhalen van Willy Verminck en andere authentieke getuigen. De titel van het boekje, *Die van ’t Ambachtstratje*, verwijst naar de gestigmatiseerde en (dus) gesloten gemeenschap van het ‘stratjesvolk’.

Volgens Vandenhove had ’t Ambachtstratje tot in de recente geschiedenis een faam van ‘te mijden’. Al te dikwijls speelden vooroordelen de bevolking parten. Vandenhove onderscheidt drie categorieën bewoners die, hoewel verscheiden, toch één gesloten gemeenschap vormden:

1. visleurders, -rokers en -drogers
2. werkvolk
 - laders, lossers en trekkers van schepen
 - seizoenarbeiders in de landbouw
3. huurders
 - bedelaars
 - vermakers
 - rondtrekkende handwerkslieden
 - leurders
 - charlatans

Over de derde groep laat ik de auteur van *Die van ’t Ambachtstratje* hieronder zelf aan het woord:

‘De derde groep was die van de nietsnutten en schavuiten. Dit was een heel veranderlijke groep van huurders die niet in het minst de slechte naam van de wijk veroorzaakt hebben. Ze kwamen meestal van ver of nabij, schooiers, schareslijpers, foorwerkers die op allerlei manieren trachtten te overleven, desnoods door diefstal. Uit hun groep kwamen niet zelden landbouwarbeiders die dat bleven en wortel schoten in de wijk. Buiten categorie kun je de sukkelaars noemen die “van den disch” moesten leven of geholpen werden door brave lieden, familie of vrienden. Hoewel, onder hen trof je wel eens speciale typen aan’ (o.c., p. 15).

Over de huurders schrijft Vandenhove verder:

‘De derde groep veranderde altijd en op zeer korte termijn. Wat niet wegneemt dat kermisgasten, rondreizende muzikanten voor korte tijd jolijt brachten van groot en klein. Anderzijds geraakten schavuiten in de bajes of vluchtten voor de schulden. Kaartlegsters, charlatans, zelfs al eens zigeuners volgden hen op, opnieuw voor korte tijd. Soms waren het leurders die bleven tot hun waren aan de man gebracht waren om zich daarna voor enkele tijd ergens anders te gaan nestelen. Er waren er ook bij die regelmatig terugkeerden. Om te overwinteren bijvoorbeeld. De orgel-met-aapjes-man, de vioolspelers, de accordeonist.

Mandenvlechters, tapijtverkopers (tjoeptjoepts), koorden-, kettingen-, rijgkoorden-, sieraden-, beeldjes-, gedichtjesverkopers, zelfs heiligenprentjesverkopers volgden elkaar op. Soms overspoelden ze de wijk omdat ze elders niet welkom waren. Eigenlijk zag men ze in ‘t Ambachtstratje ook node komen. Ze konden zo goed hun nood klagen, ze wisten met goede manieren het vertrouwen te wekken. Zeldzame enkelen onder hen waren ook goed van inborst, maar waren door omstandigheden of drankzucht aan lager wal geraakt. En er viel bij gelegenheid iets aan hen te verdienen. Sommige vrouwen konden hen hun laatste cent ontfutselen. Ze brachten ook nieuws, konden veel vertellen, hadden veel gezien en beleefd en waren veelal goed van de tongriem gesneden. Er waren natuurlijk mythomanen onder hen die beweerden van hoge of betere afkomst te zijn. Zij trachtten te lenen met de belofte dubbel en dik terug te betalen. Maar dat pakte niet in ‘t stratje. Het was deze derde groep die nog meer dan anders de scheld- en slemppartijen in de wijk brachten, want ze lieten ze rollen in de vele herbergjes van de buurt. Er kwamen ook door hen veel vechtpartijen. Deze lieverds vertelden het daarna rond, op hun manier natuurlijk, en verstevigden de twijfelachtige faam van ‘t Ambachtstratje’ (o.c., p. 15-16).

De meeste bewoners van ‘t Ambachtstratje waren elk op hun manier mensen van de weg: ze moesten om den brode ‘op de bane’. Hebben de niet-vaste bewoners, op zoek naar goedkoop logement, het Bargoens naar Veurne gebracht? Als pleisterplaats was ‘t Ambachtstraatje in ieder geval wijd en zijd bekend. Tot in de Brusselse Marollen en dus bij hen die daar Brussels Bargoens spraken. Voor de gasten en slapers die Bargoens spraken, moet logeren in ‘t Ambachtstraatje iets hebben gehad van thuishomen.

Wat moeten we ons overigens van een slaapgelegenheid in ‘t straatje voorstellen? In *Die van ‘t Ambachtstratje* staat daarover te lezen: “De meeste woningen in de Ambachtstratjes waren echt éénkamerhuisjes met een zolder van dezelfde oppervlakte onder de pannen. Overdag waren ze weinig bewoond, omdat iedereen ging leuren of werken of schooien of drinken. Er stond door het schromelijk gebrek aan ruimte heel veel en van alles voor de deur: een kar, een ton, bakken, manden, slijperskar, soms zelfs stoelen. Hoewel, deze laatste werden toch meestal binnen op elkaar gestapeld om

plaats te winnen. 's Avonds werd in de mate van het mogelijke alles binnen gehaald. Was het gezin met meerdere kinderen, wat dikwijls het geval was, dan werd de bedruimte afgescheiden met een zeil of deken. In het bed sliepen de ouders. De kinderen sliepen op strozakken, zeegrasmatrassen en later op andere matrassen op de grond. Dat gebeurde dan meestal "hoofd aan voeten" om plaats genoeg te hebben voor allen.

Zeldzamere woningen hadden tot drie kamers, als men dat zo kan noemen. Daar werd de zolder in drieën verdeeld, één voor de ouders, één voor de meisjes en één voor de jongens. Waren er ook daar onvoldoende bedden of gebrek aan plaats dan sliepen ze ook daar op matrassen op de grond en op dezelfde manier. Het gebeurde dat er plaats geruimd werd voor betalende gasten. Een kamer bijvoorbeeld voor twee of drie bedden.

Minder betalenden konden op een stoel en met het hoofd op tafel slapen, gewoonweg op de grond, of zelfs in het hof. Deze laatsten hadden dan de keuze tussen de vodden, jutezakken of stro. Hoofdzaak voor die sukkels was tenminste binnen te zijn. De best betalenden daarentegen konden zelfs mee aan tafel zitten en stegen in achtung naargelang hun beschikbare financiën, daalden erin bij afname ervan, van huisgenoten en straatbewoners.

De dutsen moesten een bord of kop soep en een hap brood nuttigen op café om in de gunst te komen van de kastelein of van de waardin. Als ze hem of haar een pint aanboden, mochten zij daar wel eens op een stoel of op de grond slapen. Gratis was het daarom nog niet! Zij die in de stal (het hof) sliepen, zag je overdag nooit tot na hun werk of tocht en voor zij nog even, of langer, een pint of een slok koffie gingen drinken, deze laatste nogal eens opgewarmd van de dag ervoor. Als ze goed verdiend hadden bleven ze soms dagen naeen op café hangen. Als het hun dagje niet geweest was, kon dat evenwel ook, tenminste als ze nog wat over hadden van vroeger. Waar sommigen hun geld haalden mag joost weten. Hoewel, het merendeel van wat wij hier de gasten noemen bleven meestal amper een paar weken voor ze weer verder trokken. Het hing af van wat er in de streek te doen was, kermis, seizoenarbeid of zo.' (o.c., p. 85-86).

In *De verworpenen van Veurne* bevestigt Jeannette Roelants min of meer het beeld van 't Ambachtstratje dat Jos Vandenhove weet op te roepen. Haar boekje is autobiografisch en subjectief. Ze heeft het over haar kinder- en jeugd jaren in en over haar haat-liefdeverhouding tot het Stratje. Ter kennismaking hier een citaat uit het begin van haar verhaal:

'Mijn grootmoeder werd in 1892 in het Ambachtstraatje te Veurne geboren. Zij was de laatste in een reeks van 21 kinderen. Haar moeder, Valentine Sauvage, was toen 41; haar vader, Carolus Verminck, 51. Slechts vier kinderen zijn in leven gebleven. Drie boers, Tuur, Juul en Gustaaf, en grootmoeder Julia als jongste. Niet verwonderlijk dat er zo weinig in leven bleven. Het gebeurde

zelfs dat een kind in de hondenkar werd geboren, terwijl ze op weg waren naar Nieuwpoort om verse vis te kopen. Enkele dagen na een geboorte was de kraamvrouw weer volop aan het werk.

Wat de bewoners van het straatje vooral kenmerkte, was dat er niet één dagloner was. Ze waren allen zelfstandigen. Ze ventten met alles wat verkocht kon worden. De wintertijd was voor hen het drukst, want dat was het sprotseizoen en de periode van het opleggen van haringen in zout, wat veel tijd in beslag nam. Velen hielden daarenboven een logementshuis, waar muzikanten, circusbewoners, seizoenarbeiders, maar vooral venters uit het Houtland (Houthulst) geregeld kwamen logeren' (o.c., p.8).

Toen ze al vijftenzestigplussers waren, wilde ik Jeannette Roelants en Willy Verminck nog eens opzoeken: misschien hadden ze wel meer Bargoense woorden en uitdrukkingen in petto. Met Willy Verminck is het niet meer tot een ontmoeting gekomen. Hij verbleef in een instelling en zijn fysieke en psychische toestand maakten een interview over het Bargoens te moeilijk. In maart 2001 ben ik Jeannette Roelants gaan opzoeken in haar brocantewinkeltje in De Panne. Ze kon zich uit haar kinderjaren geen andere Bargoense woorden meer herinneren dan die in *De verworpenen van Veurne*. Ze betreurde het op latere leeftijd dat ze als tiener geen Bargoens had willen (leren) spreken.

Bibliografie

- DENORME, Caesar (1970). Bargoens te Veurne. In: *Biekorf*, jg. 71, 1970, p. 165 en p. 241-242.
- DE SEYN-VERHOUGSTRAETE, Hendrik (1890). *Het Bargoensch van Roeselare, Een bijvoegsel van Is. Teirlinck's Woordenboek van Bargoensch*. De Seyn-Verhougstraete, Roeselare, 1890.
- ROELANTS, Jeannette (1989). *De verworpenen van Veurne*, Stichting mens en cultuur, Gent, 1989. (Bargoens-Woordenlijst p. 174. Bargoens-Uitdrukkingen p. 175-176).
- VANDENHOVE, Jos (s.d.) *Die van 't Ambachtstratje naar verhalen van Willy Verminck en andere authentieke getuigen*. De Vriendenkring van het Vormingscentrum, Veurne, s.d.
- VERMINCK, Willy (1980). *Mini-woordenboek van het Bargoens. Woordenlijst en lijst van uitdrukkingen in het Bargoens*. Stencil met uitdrukkingen in het Bargoens van Veurne. Uitgedeeld tijdens de Veurnse Anno 2000-feesten in 1980.

Jeannette Roelants (links) wijst in het ouderlijke café 'De Meiboom' het programma aan van de feestelijkheden in Veurne. (Uit De verworpenen van Veurne)

Willy Verminck op achtjarige leeftijd. (Uit Die van 't Ambachtstratje).

De toegang tot het Ambachtstraatje vanuit de Ooststraat, circa 1910. (De verworpenen van Veurne)